

Зарубіжна література I курс. Групи №11, №12

.Тема : Фредерік Стендаль. Роман «Червоне і чорне»

Напишіть твір на одну з тем: «Червоне» і «чорне» в житті Жульєна Сореля»;

«Лицемірство - єдина зброя Жульєна Сореля»;

«У чому полягає трагедія головного героя роману?»

Зарубіжна література (рівень стандарту). Підручник. 10 клас.

РОМАН СТЕНДАЛЯ «ЧЕРВОНЕ І ЧОРНЕ»

Роман «Червоне і чорне» — це яскравий приклад соціально-психологічного роману і найвідоміший твір Стендаля. Йому притаманні творча зрілість, проникливе бачення суспільних проблем і бездоганне змалювання образів героїв. Твір вийшов друком у 1830 році, але широко відомим став лише у другій половині XIX століття, коли жанр соціально-психологічного роману здобув популярність.

Перша назва роману — «Жульєн», однак Стендаль перед друком твору змінив її на «Червоне і чорне». Невідомо, який прихований зміст вкладав письменник у нову назву, тому її символізм став предметом тривалих дискусій серед дослідників. Одностайності у цьому питанні вони так і не досягли.

Найцікавішим є припущення, що назва «Червоне і чорне» відображає боротьбу протилежностей у характері героя. Червоне уособлює його пристрасть і піднесені мрії про служіння на благо народу, а чорне — лицемірство, яке змушує його служити аморальному суспільству і в результаті калічить йому життя.

Історія створення

Задум роману виник у Стендаля навесні 1829 року, коли письменник повертався з Італії в Париж. Дорогою він заїхав до Гренобля провідати сестру і там дізнався про судовий процес, який гримів усією Францією. Син коваля Антуан Берте був засуджений на смерть за спробу вбивства своєї покровительки і коханки, заміжньої пані Мішу. Судові звіти про подію, що їх публікували газети, привернули увагу письменника і подарували йому чудовий сюжет.

Хлопець із низів був «делікатної статури» і «високого рівня розумового розвитку», що не було типовим для людей його походження. На обдарованого юнака звер-

нув увагу місцевий священик і взяв під свою опіку, розраховуючи на майбутню духовну кар'єру вихованця. За протекцією кюре¹ Антуана взяли гувернером у будинок заможного пана Мішу. Розум і чутлива натура

вісімнадцятирічного юнака привабили романтично налаштовану дружину господаря. Між Антуаном і пані Мішу розпочався роман, який завершився викриттям.

¹ Кюре — католицький парафіяльний священик.

Утративши місце гувернера, юнак із допомогою доброго кюре вступає до духовної семінарії, але через рік його вигнали і звідти. Тоді священик, який усе ще вірить у свого підопічного, допомагає Антуанові влаштуватися вихователем у багату аристократичну родину. Однак і там історія повторюється: донька господаря закохалася у красеня-юнака і зізналася в цьому батькові. Саме в цей час пані Мішу, яка страждала через новий роман свого коханця, написала викривальний лист, і Антуана знову вигнали на вулицю. Розлючений юнак прийшов у церкву, парафіянами якої були члени родини Мішу, і під час служби двічі вистрелив у колишню коханку. Антуана схопили на місці злочину, ув'язнили, а згодом за рішенням суду стратили.

Прихід Жульєна Сореля в будинок де Реналів (гравюра XIX століття)

Сюжет роману «Червоне і чорне»

У французькому провінційному містечку Вер'єр мер пан де Реналь для підтвердження свого високого соціального статусу хоче найняти своїм дітям вихователя- гувернера. Для цієї ролі у містечку підходить лише син власника невеликого тартака Жульєн Сорель, який вже три роки вивчає у місцевого кюре Шелана богослов'я, знає латину, має «твердий характер» і готується до вступу в семінарію.

Жульєну 18 років, через «делікатну поставу» він не надається до фізичної праці. Батько вважає його ледарем, тому погоджується на пропозицію мера віддати сина в гувернери. Юнак теж радо покинув би рідний дім, де батько і двоє старших братів регулярно його б'ють, але водночас не бажає бути лакеєм у багатіїв. Для нього важливо, з ким він буде їсти — з господарями чи з прислугою. І лише після запевнянь, що його положення в домі мера буде зовсім не лакейським, Жульєн дає згоду.

Завдяки серйозності, добросовісності, справедливості і знанню «Нового Заповіту» юнак чудово виконує роль вихователя. Троє хлопчиків, якими він опікується, відразу його полюбили. Скоро Жульєн так зумів «поставити себе», що навіть пан де Реналь почав поважати гувернера, а прислуга називала його паном Жульєном. Однак юнак тримався відчужено — він боявся можливих принижень з боку господарів.

Дружина мера Луїза де Реналь у 16 років вийшла заміж за значно старшого за себе чоловіка і не мала жодного уявлення про кохання. У неї не було душевної близькості з паном де Реналем, усі її спроби поділитися з ним переживаннями закінчувалися його глузуванням і «зауваженнями про бабську дурість». Тому поява в домі Жульєна, в якому вона побачила «великодушність, душевне благородство і людяність» змінила її внутрішнє життя. Ще не усвідомлюючи своїх почуттів, вона стала почуватися у товаристві Жульєна дещо збентежено і виявила потребу опікуватися ним.

Питання «невже я покохала Жульєна?» постало перед нею лише тоді, коли її покоївка Еліза отримала спадок і через кюре Шелана запропонувала Жульєну одружитися з нею. Відмова юнака від вигідного шлюбу викликала у пані де Реналь таке неймовірне щастя, що жінка зрозуміла — вона закохалася в молодого гувернера.

Її почуття так і залишилися б просто почуттями, якби не випадок. Літні місяці родина Реналів проводила у замському маєтку на лоні природи, найчастіше без пана де Реналья, якого обов'язки тримали у місті. Одного вечора Жульєн, захопившись розмовою, випадково торкнувся руки пані де Реналь. Вона її похапливо відсмикнула.

Юнак, який раніше навіть не помічав її прихильності, вирішив, що доб'ється уваги пані де Реналь. Коли ж йому це досить легко вдалося, він став розриватися між двома почуттями — з одного боку, його дуже тішило, що він завів любовну «інтрижку з господинею», а з другого, переживав, чи не використовує його пані де Реналь як коханця-слугу. Але зрештою Жульєн «з усім запалом юності закохався шалено».

На початку вересня сталася неймовірна подія — Вер'єр відвідав король. Для пишноти його зустрічі був утворений почесний караул із синів поважних містян. Пані де Реналь потай домоглася, щоб у цей караул потрапив і Жульєн. Юнак був щасливий — йому вдалося погарцювати на коні, зблизька побачити короля і навіть порозмовляв з архієпископом — небожем впливового вельможі маркіза де Ла-Моля! Однак присутність Жульєна у караулі викликала багато підозр. Як вдалося «майстровому парубійкові» зайняти місце, що мало належати юнакові із еліти? Вер'єром пішли чутки про роль пані де Реналь у цьому «кричущо-непрстойному вчинку».

На тлі чуток сталася ще одна неприємна подія — тяжко захворів найменший хлопчик Станіслав-Ксав'є. Його стан пані де Реналь сприйняла як Божу кару за перелюбство, вона важко страждала і вважала себе злочинницею. На щастя, дитина одужала, але відтоді бідолашна мати постійно мучилася докорами сумління.

Однак на цьому нещастя закоханих не припинилися. «Якогось дня» Еліза, покоївка пані де Реналь, випадково у місті зустріла пана Вально, місцевого багатія, який шість років безуспішно добивався прихильності дружини мера. Ображена дівчина давно здогадувалася про таємницю своєї господині, тому не стрималася і розповіла панові Вально про любовний зв'язок пані де Реналь і Жульєна. Наступного ж дня мер отримав образливого анонімного листа, в якому фігурували його дружина і гувернер.

Восени і на початку зими у Вер'єрі тільки й було розмов про любовний зв'язок дружини мера. І «порядне товариство Вер'єра вже починало обурюватись, що його лихослів'я так мало зачіпало пана де Реналья».

Інтрига закінчилася несподівано. Еліза на сповіді у кюре Шелана докладно йому розповіла про любовні пригоди Жульєна. Обурений Шелан викликав юнака до себе і в ультимативній формі зажадав, щоб той покинув місто. Найкраще — щоб відправився в Безансонську семінарію. Це рішення радо підтримав мер де Реналь, який уже й не знав кому вірити — анонімним листам чи власній дружині. Він навіть запропонував Жульєну оплатити перший рік навчання, але юнак категорично відмовився.

Перший день у семінарії розпочався для Жульєна із зустрічі з її ректором суворим абатом¹ Піраром. Ректор проєкзаменував майбутнього семінариста і був вражений рівнем його підготовки — відповіді юнака «були чіткі, точні й ясні». Завдяки рекомендації кюре Шелана, давнього друга Пірара, і своїм знанням Жульєн зміг навчатися безкоштовно (лише 9 семінаристів із 321 мали це право!).

¹ Абат — настоятель монастиря.

Окрилений успіхом юнак припустився помилки. Він вирішив, що розум, глибина знань, уміння мислити зроблять його першим серед семінаристів. Але це був гріх гордині — у семінарії вчили не мислити, а підкорятися авторитету.

Ще більшою помилкою став вибір ним духівника. Зваживши на суворість абата Пірара, він обрав його. Однак становище ректора в семінарії було хистким. Його вже шість років намагався змістити з посади впливовий помічник безансонського єпископа старший вікарій де Фрілер, член ордену єзуїтів. Неласка де Фрілера поширювалася і на улюбленців Пірара. Жульєн це відчув на іспитах у кінці року. Незважаючи на виявлені ним блискучі знання, лише через спровоковану екзаменатором згадку про світського поета Горація юнака вписали на 198 місце в списку успішності.

У цей час ректор Пірар, втомившись від боротьби з недоброзичливцями, вирішив подати у відставку. Знатний вельможа маркіз де Ла-Моль, із яким абата пов'язували давні й добрі стосунки, запропонував йому «розкішну парафію» поблизу Парижа. Водночас маркіз потребував розумного, вірного й енергійного секретаря для ведення своїх поточних справ. Абат, маючи переконання, що після його відставки Жульєнові в семінарії стане непереливки, рекомендував юнака на цю посаду.

Маркіз де Ла-Моль поставився до Жульєна з повагою. Юнак не просто вів справи маркіза, він був допущений у світський салон вельможі, познайомився з його сином Норбером і донькою Матильдою, своїми ровесниками, і щодня обідав з господарями за одним столом.

Щоденні обіди Жульєн вважав найнуднішим своїм обов'язком. Коли ж він розповів про це абатові Пірару, той з обуренням пояснив своєму вихованцеві, що обіди — не обов'язок, а «надзвичайна честь», якої багато хто безуспішно добивається. У відповідь Жульєн зауважив, що волів би їсти в найближчій «харчівні» за дрібні гроші. Їхню розмову випадково підслухала Матильда де Ла-Моль, і поведінка батькового секретаря викликала у дівчини повагу. «Цей не народився, щоб стояти на колінах, як отой старий абат», — подумала вона.

Жульєн у Парижі швидко перетворився з вайлуватого провінціала на впевненого в собі денді. Він навчився добре їздити верхи, стріляти, фехтувати, набув вишуканих манер і оволодів мистецтвом модно одягатися. Однак не це для нього було головним — лише зараз, маючи доступ до чудової бібліотеки маркіза, він зміг по-справжньому зайнятися самоосвітою і виявити свої дивовижні здібності.

Поступово Жульєн став «найдовіренішою особою» маркіза де Ла-Моля. Маркіз передав йому усі справи з керування чималими фінансами і численними маєтками, а також почав долучати до делікатних політичних інтриг. Несподівано для юнака з'ясувалося, що він, сам того не знаючи, вже якийсь час обіймає дипломатичну посаду. Крім цього, Жульєн за свої послуги навіть отримав орден.

Зміни, що відбулися з юним провінціалом, помітила і Матильда де Ла-Моль. Матильда вирізнялася з-поміж свого великосвітського оточення. Вона страждала від «безбарвного життя» аристократів, до яких і сама належала, та іронічно ставилася до своїх привілеїв. Розумна дівчина мала за ідеал свого предка Боніфація де Ла-Моля, коханця принцеси Маргарити де Валуа, який у далекому 1574 році очолив заколот проти королеви Катерини Медичі і був страчений. Близькі до родини маркіза знали, що друге ім'я Матильди де Ла-Моль — Маргарита.

Матильда вважала, що XVI століття — героїчна епоха в історії Франції, коли дворяни виявляли дива жертвності заради перемоги, а не заради грошей чи орденів. На жаль, у своєму аристократичному оточенні вона не бачила жодної душі, здатної зробити щось таке, що заслуговувало б смертної кари. І лише випадок звернув її увагу не на аристократа, а на батькового секретаря — гордовитого простолюдина Жульєна.

На балу у герцога де Ретца посеред натовпу запрошених Матильда почула розмову Жульєна Сореля з графом Альтамірою, емігрантом, а в минулому очільником невдалого італійського повстання. Її зачарував рішучий вигляд Жульєна під час цієї розмови. Юнак не лише підтримав ідею повстання, але й був готовий на місці повстанців заради перемоги діяти значно рішуче — «я б наказав повісити трьох, щоб врятувати життя чотирьом». І Матильда зрозуміла, що саме в Жульєнові вона може знайти «ті високі якості, якими людина може заслужити честь смертного вироку».

Як тільки дівчина визнала, що Жульєн «незвичайна людина» і вона його кохає, то відразу перестала нудьгувати. Однак для себе вирішила, що зможе кохати людину незнатного походження, лише якщо це справді непересічна особистість: «Як тільки я побачу в ньому якусь слабкість, я одразу ж покину його».

Їхній роман був схожий на війну без правил, коли слабкість одного з коханців оберталася проти нього. Уперті й гордовиті, вони мучили одне одного, сходилися і розходилися, зневажали, ставилися з презирством, ніжно розчулювалися і палко ненавиділи. Аж поки Матильда не завагітніла і не розповіла все батькові.

Маркіз де Ла-Моль просто не міг повірити своїм вухам, особливо ультиматуму доньки, що вона не відступить від Жульєна. Зрештою маркіз змирився з бажанням Матильди вийти за простолюдина. Він відправив юнака з Парижа, подалі від чуток, і зробив запит у Вер'єр, щоб більше дізнатися про його минуле.

Із Вер'єра маркіз отримав листа за підписом пані де Реналь, що Жульєн — честолубець, який використовує жінок заради кар'єри. Розгніваний батько запропонував доньці обрати між ним і «цією підлою людиною». Коли Матильда розповіла Жульєнові про лист, він негайно виїхав у рідне містечко, знайшов пані де Реналь і двічі вистрілив у неї з пістолета. За цей злочин його стратили згідно з рішенням суду присяжних.

Жульєн Сорель у суді (гравюра Анрі Жозефа Дюбуше, 1884 рік)

Конфлікт молоді людини та суспільства в романі

Попри формальні збіги життєвих історій Антуана Берте та героя роману «Червоне і чорне», гучний випадок із судових звітів під пером видатного майстра перетворився на соціально-психологічний роман, який відгукнувся на важливі проблеми Франції доби Реставрації (1814-1830), що настала

після відновлення монархії. У суспільно-політичному житті країни повернення Бурбонів ознаменувалося болісною відміною багатьох революційних і наполеонівських досягнень.

Після Великої французької революції перед представниками третього стану відкрилися широкі можливості: привілеї дворянства були скасовані, всі громадяни визнані рівними у правах, і кожна людина, незалежно від походження, могла завдяки своїм здібностям зробити блискучу кар'єру. Найнаочнішим прикладом, звісно ж, був сам генерал Наполеон Бонапарт. Як жартували в той час, кожен солдат «носить маршальський жезл у своєму ранці».

У добу Реставрації провідну політичну роль знову почали відігравати король та аристократи, які стали масово повертатися з еміграції на батьківщину. Розпочались утиски, арешти і навіть страти прибічників Наполеона і революції. Революційні ідеали поступилися місцем марнославству, лицемірству і величезній жадобі збагачення.

Кар'єрне просування стало залежати не від таланту, а від протекції, інтриг і прямого грошового підкупу. Стендаль болісно переживав таке здібніння французької еліти. На всіх щаблях державного управління процвітали шахрайство і корупція, за які під час «суворого управління імператора Наполеона» карали, а тепер воно лише допомагало зробити кар'єру. Водночас письменник уважав, що за наявних політичних умов щирі, пристрасні і чесні люди не могли реалізувати себе у тогочасному французькому суспільстві.

Роман «Червоне і чорне» — це спроба відповіді на запитання, чи зможе честолюбна людина скромного походження зробити кар'єру в умовах Реставрації. Відповідь письменника однозначна: звісно, зможе, але для цього потрібно стати «тварюкою» і «нікчемою», таким, наприклад, як «задоволений життям директор Вер'єрського притулку для бідних» пан Вально, який у 1815 році був юним і бідним посіпакою мера де Реналья. А потім, завдяки лицемірству, брехні, вмінню підлеститися до можновладців і «не звертати уваги ні на які образи», став одним із найбагатших людей у Вер'єрі. Зрештою, він навіть обійшов свого покровителя мера та обійняв посаду префекта департаменту.

Вітальна листівка на повернення короля Луї XVIII у Париж в 1814 році (алегорично зображує повернення у Францію старого порядку)

Проблеми у досягненні успіху матимуть тільки чесні люди, із почуттям власної гідності, які не здатні принижуватися і вважають, що вдала кар'єра — це, насамперед, визнання суспільством їхніх непересічних розумових і моральних якостей.

Складне питання — який шлях має обрати молодий честолюбець із простолюду в нових суспільно-політичних умовах — визначає головний конфлікт у романі. Жульєн Сорель — чесний, розумний, талановитий хлопець, який гостро реагує на будь-яке приниження. З такими рисами вдачі особі незнатного походження досягти успіху за часів Реставрації практично неможливо. Окрім того, першим вихователем Жульєна був старий полковий лікар, кавалер ордена Почесного легіону, прибічник революційних ідей та учасник походів Наполеона. Наслідком такого виховання стала палка ненависть юнака до представників вищих класів і не менш пристрасна туга за героїчним минулим, коли його шанси на життєвий успіх були гарантованими.

Жульєн Сорель опиняється перед вибором між честолюбством, яке спонукає його будь-що вирватися з «пекла нижчих класів», і почуттям власної гідності, для якого огидна сама думка про пристосуванство. Запекла внутрішня боротьба головного героя, його рішення приховувати від довколишніх свої переконання, прикидатися, брехати, але таки зробити кар'єру, і є психологічним стрижнем роману «Червоне і чорне». В одному лише Жульєн залишається непохитним: він хоче зберегти хоча б крихту самоповаги. Та навіть цього вистачило, щоб його кар'єра не склалася.

У романі Стендаль багато уваги приділяє психологізму, він писав: «Мені важливо одне — картина людського серця — Поза цим я нуль». Щоб досягти максимальної правдивості в зображенні напруженого внутрішнього життя Жульєна, письменник докладно відтворює його думки, бажання,

захоплення. Ключові події твору описано водночас з позиції героя і «об'єктивної» авторської позиції.

Однак психологічний складник роману не вичерпується образом Жульєна, всі значні персонажі твору проходять крізь непрості рішення і внутрішню боротьбу. Передусім це стосується Луїзи де Реналь і Матильди де Ла-Моль — дворянок, які змогли переступити через свої станові упередження та покохали «сина теслі», причому покохали саме за його видатні особисті якості.

Зображення соціального середовища

У романі «Червоне і чорне» Стендаль зобразив представників різних прошарків:

провінційну еліту, служителів церкви різного рангу і «вищий світ» Франції доби Реставрації. Образи всіх можновладців, змальованих у романі, відображають уявлення письменника про занепад французького національного характеру.

Ці люди не здатні на щирі, пристрасні вчинки і постійно прораховують можливу вигоду від своїх дій. Вони не мають власних переконань, а найбільше їх тривожать суспільні зміни, яскраві індивідуальності та свіжі думки.

Майже документальну точність соціально-психологічного роману «Червоне і чорне» в зображенні французького суспільства часів Реставрації автор підкреслив промовистим підзаголовком «Хроніка XIX століття».

Провінційна еліта

Провінційна еліта одержима марнославством і жадобою збагачення. Найбільше уваги автор приділив образам мера де Реналья та директора Вер'єрського притулку для бідних пана Вально. Саме з марнославного бажання де Реналья завести гувернера для своїх дітей, щоб утерти носа Вально, який має нормандських коней, і розпочинається роман.

Мер Вер'єра, «один з найвдатніших дворян в окрузі», — самовдоволений, зарозумілий та обмежений чоловік. Усі його здібності полягають в «умінні пильно вимагати від своїх боржників сплати». Власник бізнесу, він не фігурує у прямих зловживаннях владою і хоче виглядати чесною людиною, але для вирішення особистих питань користується зв'язками в Парижі.

Мер ні з ким не товаришує, з двома своїми друзями дитинства перестав спілкуватися, тому що вони були не дворяни. У критичній ситуації, отримавши анонімні листи про зраду дружини, пан де Реналь губиться і не знає, як правильно вчинити, щоб уникнути небажаних наслідків. Він не хоче в очах усього міста виглядати посміховиськом, але водночас боїться рішучих дій, які можуть призвести до розголосу та висвітлення у ліберальних газетах. Так можна і посаду мера втратити.

З другого боку, його дружина очікує спадщину від своєї заможної тітки, тому гординя мера бореться з бажанням отримати ці гроші. Після важких мук і жалів (і чому він не вдівець?) пан де Реналь вирішує: «Я не зречуся своєї дружини, вона мені занадто необхідна!»

Психологія пана Вально значно простіша, він не здатний на душевні муки. Це представник нового покоління кар'єристів, налаштованих на збагачення будь-якими засобами. Вально нажив величезних статків на посаді директора, обкрадаючи будинок для бідних, що фінансувався з бюджету міста. Своє марнославство цей негідник задовольняє показним витрачанням украдених грошей: розкішним будинком, дорогими речами, вечірками для гостей і щедрими пожертвами на церкву.

Провінційна еліта, до якої б партії не належала, виявляє запопадливість перед вищим начальством, розраховуючи на посади і грошові виплати, наприклад, стипендії для навчання дітей.

Жах у представників вер'єрського товариства викликає лише спогад про минулу революцію, вони дуже бояться, щоб слуги їх не зарізали. Лякає їх також ліберальна преса, особливо столична. Коли в місто приїхав ліберальний кореспондент із Парижа і відвідав місцеву в'язницю, притулок для бідних і лікарню, якою опікувався зокрема й мер, це спричинило загальну паніку. А вісімдесятилітнього кюре Шелана, який провів заїжджого до цих закладів, було звільнено з посади.

Життя у Вер'єрі — це суцільні інтриги, зловживання і «хитрі шахрайства, пов'язані з проведенням дороги або з підрядами». Наприклад, Стендаль згадує про суддю, який під тиском влади ухвалює несправедливі рішення. А також докладно описує інтриги з призначенням першого помічника мера, які «підтримувались листами най- знатніших осіб з Парижа», і шахрайський аукціон на оренду будинку, що належав місту, за заниженою ціною для «потрібних людей».

Пан де Реналь (кадр із телефільму «Червоне і чорне» режисера Жана-Данієля Верага, 1997 рік)

Служителі церкви

Стендаль створює яскраві образи представників церкви. Кюре Шелон. — людина чесна, віддана своєму покликанню, що власне і поклато край його служінню. Звільнення Шелана домігся Вально, звернувшись до всесильного старшого вікарія, абата де Фрілера — помічника безансонського єпископа. Колись де Фрілер прибув у Безансон — центр департаменту — бідним юнаком із невеликою валізою, а через двадцять років став «одним із найбагатших власників округи».

Причина його карколомного успіху — зв'язки з орденом єзуїтів, уміння розважати єпископа і вибирати дрібні кісточки з риби, яку підсліпуватий монсеньйор дуже любив. У результаті абат здобув таку владу, що його «донесення в Париж наганяли жах на суддів, префекта і навіть на старших офіцерів гарнізону». Цю владу він використовує для організації корупційних схем свого збагачення.

Семінаристи, маючи перед очима такий приклад успіху, одержимі грошима. Майбутні священики найчастіше обговорюють, як знайти покровителя і отримати найприбутковішу парафію. Вони розуміють, що для досягнення успіхів їм не потрібні чесноти, а лише лицемірне смирення і показна побожність.

Як у Вер'єрі, так і в Безансоні, є винятки. Це абат Пірар, чесний ректор семінарії, але він, як і Шелан, через інтриги Фрілера залишився без посади. Моральне обличчя безансонських служителів церкви виявилось відразу після відставки ректора. Ніхто з них, навіть останній семінарист, не повірив, що людина, яка роками керувала бюджетом семінарії та підписувала підряди, не має збережень.

«Вищий світ»

Жульєн Сорель, прибувши в Париж, подумав: «Отже, я тепер в самому центрі інтриг і лицемірства! Саме тут панують покровителі абата де Фрілера». І він не помилився. Вище товариство вразило своєю вишуканістю і ґречністю, але дуже скоро стало зрозуміло, що ці «небожителі», дотичні до керування державою, та їхні нащадки дивляться на інших з висоти свого походження і влади як на «нижчих істот». Вони вважають, що сила і влада належать їм за правом народження.

Переїняті «гордощами і нудьгою» члени вищого світу звикли ображати людей просто так чи задля розваги, бо знали: їх оточують догідливі людиці, готові терпіти приниження, сподіваючись за це отримати вигідні посади, королівські пенсії або ж інші блага. Щоб досягти успіху в такому середовищі, треба бути не просто нікчемою, а «довершеною нікчемою».

В аристократичних салонах і на вечірках панує «моральна задуха». Ці знудьговані люди байдужі, позбавлені життєвої енергії, не знають докорів сумління і зраджують тих, кого називають друзями, коли це вигідно. Будь-яка свіжа думка «здається тут грубістю», «титул барона, віконта — купується; ордени даються просто так».

Незалежний погляд на вищий світ Жульєну висловив італійський емігрант граф Альтаміра, якому за організацію повстання на батьківщині оголосили

смертний вирок. На його думку, у Франції нема «справжніх пристрастей», тому панує така нудьга: «Ваш трухлявий світ насамперед цінить пристойність... Я не бачу у Франції нічого, крім чванливості».

Маркіз де Ла-Моль (кадр із телефільму «Червоне і чорне» режисера Жана-Данієля Верага, 1997 рік)

Як не дивно, але цю думку поділяє маркіз де Ла-Моль, який натерпівся лиха в еміграції, тому одержимий ідеєю збереження дворянства при владі. Він із жахом очікує нової революції, прагне її уникнути, але не бачить серед своїх соратників людей достатньо гнучких, енергійних і здатних до рішучих дій за будь-яких обставин. Навіть щодо свого сина у нього нема ілюзій: «Норбер зуміє піти на смерть, як його предки, але на це здатний і кожний рекрут...»

Ще суворіше висловилася з приводу свого оточення Матильда де Да-Моль: «Це будуть героїчні барани, що дадуть перерізати собі горло без найменшого опору. Вмираючи, вони все ще боятимуться погрішити проти доброго тону».

Ла-Моль — член палати перів, має доступ до короля і «зв'язки з найвидатнішими людьми всіх партій», претендент на прем'єрство. Тверезомислячий і діловий, він вирішує будь-які питання призначень як на церковні, так і на виконавчі посади. Попри своє походження, у Вер'єрі підтримує не дворянина де Реналья, а безпринципного Вально, вважає його потрібною людиною, робить бароном і префектом департаменту. Цей родовитий аристократ постійно збільшує свої і так немалі статки, успішно граючи на біржі, оскільки має доступ до таємної інформації про державні рішення, які змінять курси акцій.

Маркіз — представник середовища, що мріє скасувати Конституцію, прийняту в 1814 році, яка певною мірою обмежувала повноваження короля, і повернути абсолютизм у чистому вигляді. Для досягнення цієї мети всі засоби добрі. Деякі аристократи навіть не гребували фальсифікувати вибори.

Однак ключовою сценою, яка змальовує, на що здатні родовиті казнокради, стала таємна зустріч високопосадовців-змовників на чолі з маркізом де Ла-Моєм і прем'єр-міністром. Ці люди ненавидять дрібну буржуазію, вважають, що «двісті тисяч молодих людей з дрібної буржуазії марять війною...» і готові до повстання проти них. На боці майбутніх повстанців, яких «треба розчавити», — журналісти, виборці і громадська думка. На боці Ла-Моля і його соратників — «незаперечна перевага розпоряджатися бюджетом».

Цю «незаперечну перевагу» змовники планують використати для організації своїх прихильників, насамперед дворян, та їх озброєння. Розуміючи, що озброєного дворянства буде недостатньо, головну силу для придушення революції вони бачать в іноземній інтервенції. Тому готові до переговорів із закордонними урядами: «Тільки такою ціною ми збережемо наші голови. Між свободою друку і нашим існуванням як дворян іде війна не на життя, а на смерть».

Образ Жульєна

Образ Жульєна Сореля в романі «Червоне і чорне» — це образ юного честолюбця, який мріє підкорити світ. Честолюбство «становило сенс його життя». Підстави для великих очікувань у нього були, Жульєн — розумний, хоробрий, вольовий юнак із пристрасним характером. У революційні та наполеонівські часи його б очікував життєвий успіх.

Однак за часів Реставрації він міг прогибнути на тартаку разом із батьком і братами до кінця життя, якби не старий полковий лікар і наполеонівський ветеран. Він зайнявся освітою хлопця — давав уроки латини й історії. Оскільки вся відома йому історія вкладалася в історію походів Наполеона, то Жульєн із цих уроків виніс бажання наслідувати геніального полководця і, незважаючи на походження, зробити кар'єру — він «марив військовою службою».

Уже після смерті лікаря, подорослішавши, юнак зрозумів, наскільки змінилася ситуація з наполеонівських часів. Генералом у двадцять чотири роки йому точно не стати, та й в армію він міг потрапити хіба тільки рекрутом. Коли Жульєнові виповнилося чотирнадцять років, стався випадок, що змінив його життя. Місцевий суддя, «батько численної родини», мало не втратив посаду через сварку з молодим священиком, який запобіг ласки самого безансонського єпископа.

Ця подія справила велике враження на юного честолюбця: він вирішив, що тепер світом правлять не військові, а служителі церкви. Жульєн перестав говорити про Наполеона і заявив, що хоче стати священиком. Він отримав сприяння кюре Шелана і почав брати у нього уроки теології. Щоб сподобатися старому, який міг дати рекомендації для вступу в семінарію, Жульєн навіть вивчив напам'ять Новий Заповіт латиною. Зміну своєї поведінки він сприймав як свідоме, але необхідне лицемірство, і був готовий «витерпіти які завгодно муки, аби лиш пробити собі дорогу».

Однак кюре сумнівається, чи Жульєн придатний до духовного служіння. І не помиляється, адже улюбленою книгою юнака і надалі залишилася книга спогадів про Наполеона, а його портрет він ховав у матраці.

У вузькому колі спілкування з родичами та з добрим і чесним Шеланом лицемірство для Жульєна виглядало як необтяжлива забава. Усе змінилося, коли юнак потрапив у дім мера. Там він опинився серед представників вищих щаблів суспільства, яких вважав ворогами, тому «насилу стримував свою зненависть до всього, що його оточувало». Кожну свою дію і кожне слово Жульєн пильно зважував і добирав їм військову термінологію («До зброї!», «Я виграв битву»).

Спостерігаючи за ворогом зблизка, Жульєн не пройнявся симпатією до нього: юнак бачив повну відсутність талантів у представників провінційної еліти, крім єдиного таланту — обкрадати місто. Спілкуючись зі злодюжками типу Вально, юнак відчуває непереборну огиду, яку дуже важко приховувати.

Жульєн ще не розуміє, як працює корупційна система влади, тому з юнацьким запалом мріє про викорінення зловживань, якщо б він, наприклад, став мером: «Ну й дав би я духу цьому вікарію і панові Вально за всі їхні шахрайства! Ось коли справедливість торжествувала б у Вер'єрі!»

Як бойову операцію юнак розглядає і початок своїх стосунків з пані де Реналь: не маючи до неї ніжних почуттів, він зусиллями волі змушує себе залицятися, вбачаючи у цьому свій «героїчний обов'язок». Несподівано для Жульєна лагідна, чутлива і розумна пані де Реналь закохалася у нього. Пізніше на її почуття відповів і юний честолобець.

Жульєн (кадр із телефільму «Червоне і чорне» режисера Жана-Данієля Верага, 1997 рік)

Поступово юнак перестав перед нею лицемірити і вдавати із себе того, ким він не є, і в їхніх стосунках з'явилася «блаженство бути щирим». Важко переоцінити можливість бути щирим для людини, яка уявляє себе в повній облозі і свідомо контролює кожен крок. Останній раз щирим Жульєн був зі старим полковим лікарем.

Пані де Реналь спочатку лякало неймовірне честолобство юнака, але з часом вона визнала його талант і бачила у ньому «майбутню велику людину». Так сприймає себе й Жульєн. У Вер'єрі він мав дві можливості влаштувати своє життя: одружитися з покоївкою, яка отримала значний

спадок, або стати діловим партнером свого друга дитинства Фуке, що торгував деревиною. Обидва варіанти юнак відкинув, бо пересічне життя його не цікавило. Він уважав, що здібності й лицемірство таки приведуть до здійснення «честолюбних мрій».

Єдине, чого Жульєн не очікував, — це посилення суспільного тиску в міру просування кар'єрними сходинками. Уже в семінарії на Жульєна чекало серйозне випробовування — наскільки він готовий прикидатися смиренним семінаристом і водночас вважати «попів» «шахраями».

Виявилось, що це нелегко: «Яке нестерпне щ безнастанне лицемірство. Перед ним бліднуть подвиги Геракла». Ще гірше стало після чергового кар'єрного стрибка, коли він опинився секретарем маркіза де Ла-Моля і став маленькою частиною «вищого світу».

До прибуття в Париж кар'єрні досягнення Жульєна не відповідали його честолюбним мріям — він був лише гувернером і семінаристом, а не «великою людиною». На новому місці завдяки бездоганній чесності у веденні справ маркіза юнак здобув прихильність могутнього можновладця, і його шанси обійняти посаду як світську, так і церковну, різко зросли.

Щоправда, тепер він набагато краще знав, як влаштоване сучасне йому суспільство, тому чудово розумів, що, отримавши посаду, одним лицемірством не відбудешся. Дивитися на «шахраїв» з боку і пишатися, що ти інакший, не вдасться. Неминуче доведеться стати таким, як вони, і забути про чесність і порядність.

Перед Жульєном постають запитання воістину гамлетівського масштабу: «Чи треба красти? Чи треба продаватись?» Юнак приміряє ці запитання до відомих йому героїв революції і доходить висновку, що майже всі вони крали. Ось і «Наполеон награвував мільйони в Італії, а без них бідність стала б на перешкоді його успіхам». Однак заслуги французьких революціонерів і Наполеона для Жульєна все одно безсумнівні.

Щоб примирити у своїй свідомості крадіжки і високі поривання, юнак абсолютно серйозно розмірковує, чи можна виправдати людину високого становища, яка творить добро, якщо вона досягла свого становище, використовуючи аморальні засоби.

Пані де Реналь (кадр із телефільму «Червоне і чорне» режисера Жана-Данієля Верага, 1997 рік)

Проте й на це запитання Жульєн не в змозі відповісти. Очікувати сторонньої допомоги марно: Жульєн не мав жодної душі в Парижі, з якою міг би бути щирим, як з пані де Реналь. Роман із донькою маркіза де Ла-Моль Матильдою змушував його лише більше себе контролювати. Матильда теж вважала Жульєна «великою людиною», це лестило її марнославству. Вона бачила його щонайменше серед керівників майбутньої революції. На її думку, «повсталий плебей» має бути холодним і зверхнім, тому будь-яка щирість з його боку викликала у неї зневагу і змушувала сумніватися, чи справді вона кохає непересічну особистість — можливо, їй дістався звичайний кар'єрист.

Постійне внутрішнє напруження виснажувало Жульєна. Терпіти такі муки було вже несила, і до нього приходять думки про самогубство: «Смерть здавалась йому сповненою глибокого зачарування; це був немов солодкий відпочинок, немов склянка холодної води, піднесена до уст нещасного, що вмирає в пустелі від спраги і спеки».

Розрубала цей вузол вагітність Матильди і її ультиматум батькові: вона виходить за Жульєна заміж за будь-яких обставин. Ошелешений маркіз хоче з'ясувати, що приваблює Жульєна — кохання чи кар'єра — тому відправляє юнака подалі від доньки і Парижа — у Страсбурзький полк із «патентом на чин гусарського лейтенанта на ім'я пана кавалера Жюльєна Сореля де Ла-Верне».

Жульєн «сп'янів від честолюбства» і впав в ейфорію: він дворянин і офіцер. Дитяча мрія збулась, і ось новоспечений лейтенант розмірковує, скільки потрібно часу, щоб стати генералом. Юнак усе ще перебував у «полоні честолюбних мрій», коли до нього дійшла звістка, що на запит маркіза пані де Реналь написала викривальний лист. Як з'ясувалося потім, нещасна жінка написала його під впливом священика-духівника. Розлючений де Ла-Моль відмінив усі плани щодо Жульєна. Чудова казка, ледь розпочавшись, закінчилася катастрофою.

У нестямі, одержимий помстою за несправедливий і образливий лист, юнак кинувся у Вер'єр і двома пострілами у пані де Реналь поставив крапку в своїй кар'єрі. Однак, опинившись у в'язниці, Жульєн раптом відчув дивовижний спокій: він усвідомив, що перед обличчям смерті лицемірити і контролювати кожне слово вже не потрібно. Несподівано для себе Жульєн зажив «ідеальним життям», позбавленим дріб'язкових клопотів: «у нього вже не було ніякого честолюбства».

Юнак відчував гірке каяття, що мало не вбив людину, яку справді щиро кохав. Найбільше його мучило, що він міг би прожити гідне життя і без виснажливого лицемірства, якби не був настільки захоплений своїми честолюбними мріями.

Жульєн не хоче втрачати віднайдену внутрішню гармонію, а намагається бути самим собою і висловлювати свої справжні, щирі думки. Він відкидає адвокатські крутіїства, спрямовані на його порятунок, і не збирається втікати: «Я наперед знаю, що відчув би себе дуже нещасним, якби припустився якоїсь підлоти...» Вершиною його щирості і відрази до лицемірства стала промова до присяжних на суді.

Матильда (кадр із телефільму «Червоне і чорне» режисера Жана-Данієля Верага, 1997 рік)

Жульєн визнав себе винним, але додав, що справжня його провина в тому, що він, юнак незнатного походження, наважився проникнути у вищий світ: «Ось у чому, панове, полягає мій злочин, і він буде покараний тим суворіше, що, по суті, мене судять люди, не рівні мені. Я не бачу тут на лавах присяжних жодного заможного селянина, а тільки самих обурених буржуа...» Промова різко змінила ставлення до Жульєна серед присяжних, які схильні були його виправдати. Усі, зрештою, дійшли висновку, що це було «свого роду самогубство».

Класна дошка

Порівняльна таблиця літературних напрямів		
класицизм	романтизм	реалізм
античні, міфологічні й історичні сюжети	фантастичні, фольклорні й історичні сюжети	сюжети з повсякденної дійсності
раціоналістичність	емоційна надмірність	життєва правда
образи міфологічних героїв, історичних особистостей	образи бурхливих геніїв, бунтарів, надзвичайних особистостей, казкових героїв	образи «зайвої людини», пересічних людей, сучасників письменника
законослухняність, служіння державі, владі	розчарування, бунт проти суспільства, його моралі	служіння народові, боротьба за його права
суворе дотримання законів жанру, канонів класицизму	заперечення будь-яких правил, визнання лише творчої свободи	дотримання життєвої правди, відмова від фантастики і героїки
культ обов'язку	культ природи, свободи	соціальна тематика

Тема: Гюстав Флобер. Життєвий і творчий шлях письменника. Значення Г.Флобера для розвитку реалізму. Скласти хронологічну таблицю .

Гюстав Флобер

Гюстав Флобер

Гюстав Флобер народився **12 грудня** 1821 року в Руані, в сім'ї лікаря. З дитинства він виявив інтерес до історії та літератури. Він читав не тільки модних в ту пору романтиків, а й **Сервантеса** з **Шекспіром**. У 1840 році Флобера відправили в Париж вивчати право. За три роки навчання він не подружився з правовою премудрістю, зате потоваришував із

письменником і журналістом Дю Каном.

У 1843 році у Флобера було виявлено нервово захворювання, схоже з епілепсією, і наказаний малоактивний спосіб життя. У 1846 році його батько помер, і Гюстав повернувся в маєток Круассе під Руаном, де піклувався про матір і займався літературою.

Найважче стан позбавило його від необхідності заробляти на життя, тому він зміг здійснити свою мрію про подорожі і не поспішаючи писати роман. Він удосконалював свій стиль з граничною увагою, відволікаючись лише на літературні бесіди з Мопассаном, ТЕНом, братами Гонкурами, **Емілем Золя**, **Тургенєвим**.

Першим опублікованим романом Флобера був роман «Пані Боварі» (1857). Його інтерес до форми роману, успішно реалізований в унікальній структурі «Пані Боварі», вплинув на наступних письменників, що поставили своєю метою створення нових форм і технічних прийомів — Г. Джеймса, Дж. Конрада, **Дж. Джойса**, **М. Пруста** і багатьох інших.

Другий роман Флобера, «Саламбо» (1862), став результатом поїздки в Африку і серйозних історико-археологічних вивчень. Тут явно помітне прагнення автора відмовитися від буденності, піти у часи сивої давнини.

Третій роман, «Виховання почуттів» (1869), являє собою безсторонній портрет втраченого покоління.

Надалі він звертається до теми філософії, релігії, гріха в романі «Спокуса святого Антонія»; пише повісті з сюжетами двох типів — нарочито буденного й барвисто-історичного.

Вісім останніх років життя Флобер віддав улюбленому дітищу — романом «Бувар і Пекюше», який залишився незавершеним. В останні роки життя Флобера переслідували нещастя: смерть його друга Буйе в 1869, окупація маєтку наступаючої ворожою армією під час франко-прусської війни, фінансові труднощі. Він не пізнав комерційного успіху при виданні своїх книжок, які ще довго викликали неприйняття у критиків. Помер Флобер у Круассе **8 травня** 1880 року.

Тема: Роман «Пані Боварі». Сюжет і композиція роману. Зображення суспільства. Еволюція Емми Боварі. Читати роман. Скласти сюжетний ланцюжок. Підготувати мультимедійну презентацію або фото колаж про екранізації творів Г.Флобера.

Пані Боварі

Гюстав Флобер

Пані Боварі
Побут провінції

Марі-Антуану-Жюлю Сенару,[1]
членові паризької колегії адвокатів,
колишньому голові Національних зборів,
колишньому міністрові внутрішніх справ
Дорогий і славетний друже!

Дозвольте мені поставити ваше ім'я на початку цієї книги, у присвяті, бо ж не кому іншому, як вам, завдячую я в першу чергу її опублікування. Ставши предметом вашого блискучого захисту, мій твір для мене самого набув якоїсь нової, особливої ваги. Прийміть же тут данину моєї вдячності; яка б велика вона не була, їй ніколи не зрівнятися з вашим красномовством і вашою відданою дружбою.

Гюстав Флобер
Париж, 12 квітня 1857р.

Частина перша

I

Ми сиділи за уроками, коли ввійшов директор, а за ним новачок, одягнений не по формі, та служник, що ніс велику парту. Хто був задрімав, враз прокинувся, і всі схопилися на ноги, ніби щойно відірвавшись від занять.

Директор зробив нам знак сідати і, звертаючись до вихователя, сказав півголосом:

— Ось вам новий учень, пане Роже. Він вступає до п'ятого класу, але, якщо виправдає себе добрим навчанням і поведінкою, перейде до старшого, де йому належить бути за віком.

Новачка посадили в кутку під дверима, і роздивитися його було не так просто. Це був сільський хлопчина років п'ятнадцяти і на зріст вищий од нас усіх. Волосся в нього було підстрижене в кружок, як у сільського паламарчука, сам він мав вигляд якийсь серйозний і водночас дуже збентежений. Зелена сукняна куртка з чорними гудзиками була тіснувата йому під пахвами, хоч хлопець і не був плечистий. З закарвашів висувалися червоні руки, незвиклі до рукавичок. Штани жовтуватого кольору були високо підсмикнуті на підтяжках, і з-під них виглядали сині панчохи. На ногах були підбиті гвіздками, погано вичищені грубі черевики.

Почали питати уроки. Новачок слухав усі відповіді з напруженою увагою, неначе проповідь у церкві, не наважуючись навіть спертись на лікоть чи закинути ногу на ногу. Коли о другій годині прозвенів дзвоник, вихователь мусив нагадати йому стати з нами в пари.

У нас було заведено, заходячи до класу, кидати кашкети на підлогу, щоб рукам було вільніше, причому найбільш "класним" вважалося пошпурити кашкета ще з порога попід лавами аж до стіни, збиваючи густу пилюку.

Чи новачок не помітив цієї процедури, чи не посмів проробити її, — досить, що молитва вже давно скінчилася, а він усе ще тримав свого кашкета на колінах. Це був головний убір мішаного стилю, що поєднував у собі ознаки гренадерської шапки, уланського ківера, фетрового капелюха, хутряного картуза і нічного ковпака, — словом, одна з тих неоковирних речей, німа потворність яких не менш промовиста, ніж обличчя ідіота. Овальної форми, випнутий на китовому вусі кашкет починався обідком із трьох ковбаскуватих валиків; далі йшла червона околичка, поцяцькована оксамитовими та смушковими ромбиками, над нею — мішкуватий верх, увінчаний картонним многокутником з хитромудрим стрічковим гаптуванням; на довгому тонькому шнуручку теліпалася сухозлотна китиця. Кашкет був новенький, козилок аж вилискував.

Дивіться також

- Гюстав Флобер — Виховання почуттів
- Гюстав Флобер — Просте серце
- Гюстав Флобер — Саламбо
- "Пані Боварі" (скорочено)
- "Пані Боварі" (шкільні твори)
- Біографія Гюстава Флобера

— Встаньте, — сказав учитель.

Хлопець устав, кашкет упав додолу. Весь клас засміявся.

Він нахилився й підняв кашкета; сусід підштовхнув його ліктем, він упустив кашкета й підняв його ще раз.

— Та годі вам возитися з тією каскою, — сказав учитель; з нього був неабиякий дотепник.

Учні вибухнули дружним реготом. Бідний хлопець зовсім розгубився — він уже не знав, чи йому тримати кашкета в руці, чи кинути додолу, чи одягти на голову. Нарешті він сів і поклав його собі на коліна.

— Встаньте, — повторив учитель, — і скажіть мені ваше прізвище.

Новачок, затинаючись, промимрив щось невиразне.

— Не чую!

Знову почулося те саме невиразне бубоніння, заглушене гигиканням учнів.

— Голосніше! — гукнув учитель. — Голосніше!

Тоді новачок, набравшись духу, роззявив рота аж до вух і загорлав одчайдушно, мов кличучи когось здалеку:

— Шарбоварі!

У класі зчинився неймовірний гамір, що нарастив ляскучим crescendo[2] (ми гикали, тюкали, тупали, верещали: "Шарбоварі, Шарбоварі"), потім він потроху розпався на окремі голоси і довго не міг ущухнути, схоплюючись раптом то в одному, то в другому ряді або пирскаючи тут і там стримуваним смішком, наче не до кінця загаслий фейерверк.

Та ось під градом штрафних завдань порядок у класі потроху встановився, і вчитель розібрав, нарешті, слова: "Шарль Боварі", примусивши новачка продиктувати собі ім'я та прізвище, проказати по складах і перечитати цілком, а потім звелів бідоласі сісти на "ослячу лаву" під самою кафедрою. Хлопець хотів був іти, але тут же нерішуче зам'явся на місці.

— Чого вам? — спитав учитель.

— Та каш... — боязко почав новачок, розгублено розглядаючись навколо себе.

— П'ятсот рядків усьому класу!

Цей лютий викрик, подібно до Юпітерового "Quos ego"[3], угамував новий вибух.

— Та заспокойтеся ви кінець кінцем! — додав обурений учитель і, вийнявши з-під шапочки хустку, витер спітніле обличчя. — А ви, новенький, провідмініайте мені двадцять разів письмово *ridiculus sum*[4]. — І вже лагідніше сказав: — Кашкет ваш ніде не дінеться, знайдеться потім.

Нарешті все втихомирилось. Голови поскилялися над зошитами, а новачок просидів цілі дві години у зразковій позі, хоч не раз йому в обличчя летіли галки з жованого паперу, спритно кинуті з кінчика пера. Він тільки втирався рукою і весь час сидів непорушно, не підіймаючи очей.

Увечері, коли ми робили уроки, він вийняв із парти нарукавники, розібрав свої речі, ретельно розліняв собі папір. Працював він сумлінно, шукаючи в словнику кожне незнайоме слово. Якщо його й не перевели до нижчого класу, то тільки завдяки його постійній старанності: граматичні правила він знав непогано, але зі стилем явно не давав собі ради. Початки латині він вивчив у сільського священика, бо батькам жаль було грошей віддати його раніше до колежу.

Батько його, Шарль-Дені-Бартоломе Боварі, служив колись військовим фельдшером, але десь близько 1812 року прошпетився у призовних справах і змушений був залишити службу. Тоді він скористався своєю вродою, щоб підчепити з льоту посаг у шістьдесят тисяч франків, який давав за своєю дочкою торговець головними уборами. Дівчина була без пам'яті від його фігури. Красень і говорун, він хвацько дзенькав острогами, носив пишні вуса й бакенбарди, хизувався дорогими персями, одягався в яскраві кольори, завжди маючи вигляд бравого вояки і манери розв'язного комівоаяжера. Одружившись, пан Боварі жив два чи три роки на жінчині кошти, добре обідав, пізно вставав, кутив з довгих порцелянових люльок, бував щовечора як не в театрах, то в кав'ярнях. Потім тесть помер, лишивши їм у спадок якусь мізерію. Боварі обурився, пустився сам у фабричне

виробництво, мало не вилетів у трубу й виїхав на село, де сподівався показати себе. Але і в землеробстві він тямив не більше, як у виготовленні ситцю, — коней одривав од польових робіт, бо любив кататися верхи, сам пив свій сидр пляшками замість продавати його бочками, сам поїдав кращу птицю із свого двора, а смальцем, що йому давали свині, шмарував собі мисливські чоботи. Похазяйнувавши так деякий час, він махнув рукою на свою господарську діяльність.

І ось за двісті франків річної платні він найняв собі в одному селі, на межі Ко й Пікардії, якусь чи то ферму, чи то садибу і, мавши сорок п'ять літ од роду, окопався в ній, досадуючи на свої невдачі, кленучи свою долю, заздрячи всім на світі. Він казав, що розчарувався в людях і вирішив дожити віку в спокої.

Жінка його колись душі в ньому не чула. Вона любила його якоюсь рабською любов'ю, і це ще більше відштовхувало його від неї. Замолоду весела, жвава й привітна, під старість вона стала дражливою, плаксивою, нервовою, — так вино, видихаючись, береться оцтом. Скільки вона перестраждала, без скарг, без докорів, бачивши, як чоловік бігає за сільськими дівками, як він приходять вечорами додому із якихось вертепів, гидко сопучи з переїду і з перепою. Але потім у ній заговорила гордість. Вона вже не плакала, гнітила лють на серці, замкнулася в німому стоїцизмі, який не зраджував їй до самої смерті. Завжди вона кудись бігала, про щось клопоталась. Ходила до адвокатів, до голови суду, не забувала термінів сплати по векселях, домагалася відстрочки; дома так само не гуляла — шила, прала, прасувала, давала лад робітникам, платила по рахунках... А її чоловік тим часом і гадки не мав, — сидів собі коло коминка, пихкаючи люльку та знай циркаючи в попід, а коли й прокидався з своєї буркотливої напівдрімоти, то лише для того, щоб уразити жінку якимсь прикрим словом.

Коли в неї знайшовся хлопчик, його довелося віддати мамці. А як малюка забрали знов додому, його стали пестити, мов якого королевича. Мати напихала його солодощами, батько дозволяв йому бігати босоніж і з глибокодумним виглядом філософа говорив навіть, що хлопець міг би ходити й зовсім голий, як то бачимо у звірів. Всупереч материним турботам, батько висував свій ідеал мужнього дитинства, згідно з яким він гадав виховувати сина. Йому хотілося, щоб хлопець виростав загартований по-спартанському. Тому він клав його спати в нетопленій кімнаті, привчав хлистати ром і глузувати з релігійних процесій. Проте сумирний від природи хлопчик погано засвоював батьківську науку. Мати завжди тягала його за собою, вирізувала йому малюнки, розповідала казки, виливаючи перед ним у нескінченних монологів свої журливі веселощі, свої лепетливі пестоші. Самотня в житті, вона перенесла на синка всі свої знебулі, розвіяні амбітні мрії. В думці вона вже бачила його дорослим, гарним, розумним, на службі в міністерстві шляхів або в суді, на якійсь високій посаді. Вона навчила його читати і навіть співати кілька романсів під акомпанемент старенького фортепіано. Проте пан Боварі мало дбав про науку і говорив, що все це ні до чого. Звідки вони дістануть грошей, щоб віддати хлопця в казенну школу, купити йому посаду або пристроїти до торгівлі? Зрештою, не будь плохий, то й так виб'єшся в люди. Жінка тільки губи кусала, а синок тинявся десь по селу.

Він бігав за орачами в поле, ганяв грудками граків, рвав понад ровами шовковицю, пас із хворостиною індиків, ворущив сіно, лазив по лісах, в дощову годину грав у класи на церковній паперті, а по великих святах просився в паламаря подзвонити трохи в дзвони — повисав усім тілом на товстій віршовці і шуг